

לשכת רב הקמפוס

הפקולטה למדעי היהדות

דף שבועי

פרשת כי תבוא, תשס"ט
מספר 825מאת המרכז ללימודי יסוד ביהדות
ע"ש הלנה ופאול שולמן

התורה הכתובה על האבנים בהר עיבל*

בפרשתנו מצווה משה את בני ישראל (כז:ב-ח):

וְהָיָה בַיּוֹם אֲשֶׁר תַּעֲבְרוּ אֶת-הַיַּרְדֵּן אֶל-הָאָרֶץ אֲשֶׁר-ה' אֱלֹהֵיךָ נָתַן לָךְ וְהִקְמַתָּ לָךְ אֲבָנִים גְּדֹלוֹת וְשָׂדַת אֹתָם בְּשִׂיד. וְכָתַבְתָּ עֲלֵיהֶן אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּעֵבֶרךָ... וְהָיָה בְּעֵבֶרְכֶם אֶת-הַיַּרְדֵּן תִּקְיְמוּ אֶת-הָאֲבָנִים הָאֵלֶּה אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם הַיּוֹם בְּהָר עֵיבָל וְשָׂדַת אוֹתָם בְּשִׂיד. וּבְנִיתָ שֵׁם מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֵיךָ מִזְבֵּחַ אֲבָנִים לֹא-תִגְיַף עֲלֵיהֶם בְּרִזָּל. אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת-מִזְבֵּחַ ה' אֱלֹהֵיךָ וְהִעַלִּיתָ עָלָיו עֹלֹת לַה' אֱלֹהֵיךָ. וְזָבַחְתָּ שְׁלָמִים וְאָכַלְתָּ שֵׁם וְשִׂמַחְתָּ לִפְנֵי ה' אֱלֹהֵיךָ. וְכָתַבְתָּ עַל-הָאֲבָנִים אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַזֹּאת בְּאֵר הַיֵּטֵב.

פרשה זו מלמדת בכפל-לשון שיש לכתוב את "כל דברי התורה הזאת" על אבנים, והשאלה המתעוררת מאליה היא כיצד נעשה הדבר. כיצד כתבו תורה כה גדולה (בת מאות אלפי סימני כתב) על אבנים? הדיון להלן מוקדש לפירושים שהוצעו בעניין הכתיבה.

א. הפירושים

עיקר הקושי הוא בהבנת חובת הכתיבה המופיעה פעמיים (ג; ח) ובתוספת "באר היטב". והנה, לכאורה, יפורש הכתוב כאן על פי הכתוב ביהושע ח:ל-לד:

אֲזָ יִבְנֶה יְהוֹשֻׁעַ מִזְבֵּחַ לַה' אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל בְּהָר עֵיבָל. כַּאֲשֶׁר צִוָּה מֹשֶׁה עֶבֶד-ה' אֶת-בְּנֵי יִשְׂרָאֵל כְּכָתוּב בְּסֵפֶר תּוֹרַת מֹשֶׁה מִזְבֵּחַ אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת... וַיִּכְתְּב-שָׁם עַל-הָאֲבָנִים אֶת מִשְׁנֵה תּוֹרַת מֹשֶׁה אֲשֶׁר כָּתַב לִפְנֵי בְנֵי יִשְׂרָאֵל... וְאַחֲרֵי-כֵן קָרָא אֶת-כָּל-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה הַבְּרָכָה וְהִקְלָלָהּ כְּכָל-הַכְּתוּב בְּסֵפֶר הַתּוֹרָה.

אם כתב יהושע את "משנה תורת משה", הרי לכאורה כתב הוא על האבנים את כל התורה, שהרי התורה כולה נחשבה 'תורת משה' (מלאכי ג:כב). אפשרות אחרת היא לראות ב"משנה תורת משה" את ספר דברים בלבד. ואולם הביטוי "משנה" נועד לציין כפל והעתק, ומשמעות הכתוב היא שיהושע כתב את העתק הדברים כאשר ציווה משה.¹ מכל מקום, גם הרוצה לפרש את הכתוב ביהושע ככתיבת התורה כולה, חייב להודות שיש לפרש את הכתוב בדברים במנותק מהכתוב מיהושע, ועל כן חוזרת למקומה שאלת תוכן הכתיבה בציווי שבספר דברים. בעניין זה ראוי לבחון שוב את דברי יוסף בן מתתיהו כאשר הציג את מצוות התורה בפני הקורא הנכרי:

* המאמר פורסם בהרחבה בתוך: ז"ח ארליך וי' אשל (עורכים), מחקרי יהודה ושומרון, ב, קדומים - אריאל תשנ"ג, עמ' 29-42, וכן באתר: <http://faculty.biu.ac.il/~barilm/ebal.html>. last updated: August 31, 1998

¹ הדוגמה הקרובה לזה היא בדברים טו:יח: "וכתב לו את משנה התורה הזאת", וקרוב לו דבהי"ב לה:כד: "וירכבהו על רכב המשנה אשר לו". כלומר תורה שנייה ורכב שני. וראו מ' ענבר, "אז יבנה יהושע מזבח לה' אלהי ישראל בהר עיבל", בית מקרא ל (תשמ"ה), עמ' 345-352.

לפי סדר זה (של הברכות והקללות) צווה (משה) לשים אחר כך את הקללות על ראש העבריינים בעתיד, וענו אלו לאלו אמן לאישור הדברים. ומשה רשם בעצמו את הברכה והקללה, שלא יסוף לקחם במשך הזמן, וכתבם לפני מותו על המזבח מכל צד.² אם יתעלם הקורא מן הטעות הגלויה שמשה לא עבר את הירדן אל הארץ המובטחת, הרי כוונת יוסף בן מתתיהו הייתה שעל המזבח נכתבו הברכות והקללות.³ ואולם נראה שבדבריו אלו הוא נמשך אחר ספר יהושע (הן בעניין הכתיבה על המזבח הן בעניין כתיבת הברכות והקללות).

דעתם של התנאים בעניינו מפורשת במשנה סוטה ז, ה: "ואחר כך הביאו את האבנים ובנו את המזבח וסדוהו בסיד וכתבו עליו את כל דברי התורה בשבעים לשון שנאמר 'באר היטב' ונטלו את האבנים ובאו ולנו במקומן".⁴ כלומר התנאים במשנה ולאחר מכן רש"י בביאורו לתורה סברו שהתורה נכתבה על האבנים בשבעים לשון, ופירוש זה הוא מהידועים בפרשה זו. ברם מלבד פירוש זה היו תנאים אחרים וחכמים מאוחרים מהם שהציעו פירושים אחרים בעניין הכתיבה, מן הסתם בשל הקשיים הגלויים בפירוש הזה. במכילתא לספר דברים⁵ הובאו כמה פירושים:

בו ביום עברו ישראל את הירדן ונטלו את האבנים והעמידום וכתבו על [האבנים] את כל דברי התורה [הזאת באר היטב]; "ר' ישמעאל אומר: בשבעים לשון כתבו"; "רבי שמעון בן יוחאי אומר: לא כתבו עליה [א]ל[א] את משנה תורת משה, שני" ויכתב שם על האבנים את משנה תורת משה" וגו' (יהו' ח:לב).

ר' יוסה בן יוסי אומר משום ר' אלעזר בן שמעון: לא כתבו עליהן אלא מה שאומות העולם רוצין, כגון "כי תקרב אל עיר להלחם עליה וקראת עליה לשלום אם שלום תענך" וגו' (דב' כ:י-יא).

כלומר המשנה הסתמית היא אליבא דר' ישמעאל שסבר שכתבו על האבנים את התורה בשבעים לשון. אבל ר' שמעון בן יוחאי צמצם את הכתיבה ל'משנה תורה', היינו ספר התורה (או ספר דברים בלבד), על פי הכתוב בספר יהושע, כשר' אלעזר בן שמעון סבר שמה שנכתב על האבנים היה אף פחות מכך וכלל רק חוקים שיש בהם עניין לאומות העולם.

פרשני ימי הביניים והעת החדשה המשיכו להתחבט בפירוש הכתוב. בפירושו על אתר הביא ראב"ע את דעת רב סעדיה גאון:

את כל המצוה – ומה היא? 'והקמות לך אבנים גדולות' להכיל התורה. ויאמר הגאון ז"ל כי כתוב עליהם מספר המצוות, כמו הכתובות בהלכות גדולות בענין אזהרות, ויפה אמר.

כלומר ראב"ע תמך בפירוש רס"ג, שהכתיבה כללה את רישום מצוות התורה במקוצר כמו בספר הלכות גדולות.⁶ אין זאת אלא שהגאון התקשה כיצד אפשר לכתוב את כל התורה (ועוד בשבעים לשון) על אבנים, והפתרון שהציע הוא רישום מתומצת של מצוות התורה. אף הרמב"ן נתקשה בביצועה של מצוות הכתיבה, ופירש כאן:

וטעם "באר היטב" – הכתיבה. ורבותינו אמרו: בשבעים לשון. ומצינו בספר תאגי שהיתה כל התורה כתובה בהן, מ"בראשית" עד "לעני כל ישראל", בתאגיה וזיוניה, ומשם נעתקו התאגין בכל התורה. ויתכן שהיו האבנים גדולות מאד, או שהיה ממעשה הנסים.

הרמב"ן נטה כאן מפירוש חז"ל (שהתורה נכתבה בשבעים לשון), וקיבל את עמדת מחבר ספר תגין, שלפיו התורה בלבד נכתבה על האבנים; אותיות התורה על תגיהן וזיוניהן ('עיסור') לאותיות בצורת האות ו"ו או האות זי"ן).⁷ ועדיין תמה הרמב"ן כיצד בוצע מעשה הכתיבה ונתן שני

² קדמוניות היהודים, תרגום: א' שליט, ירושלים - תל-אביב תשל"ג-תשל"ו, ד, ח, מד (עמ' 139).

³ על עוד מפרשים שהלכו בדרך זו ועל הצעות אחרות שנאמרו בפירוש הדברים ראו ד"צ הופמן, פירוש על ספר דברים, תל אביב תשכ"א, ב, עמ' שלח ואילך.

⁴ על פי התוספתא סוטה ח, ז (מהד' ליברמן עמ' 205), הרבה נסים אירעו לישראל באותו היום, בין השאר כתיבת התורה בשבעים לשון על האבנים (עיינו להלן בפנים). וראו בירושלמי סוטה פ"ו ה"ה, כא ע"ד: "תני על אבני מלון נכתבו, דברי רבי יודה. רבי יוסי אומר: על אבני המזבח נכתבו".

⁵ בתוך: ש"ז שעכטער, "מכילתא לדברים פרשת ראה", מ' בראנן ו"מ עלבאגן (עורכים), תפארת ישראל... ספר היובל לכבוד ר' ישראל לוי, ד"צ ירושלים תשל"ב, עמ' 187-192 (במיוחד עמ' 189). ההשלמות על פי: ש' ליברמן, תוספתא כפשוטה, ח, סדר נשים, ניו יורק תשל"ג, עמ' 700.

⁶ גוטמן, בחינת המצוות, הוצאת מקור, ירושלים תשל"ח.

⁷ שניאור זק"ש (מהדיר), ספר תגין, פריס תר"ן; מ"מ כשר, תורה שלמה, כט, ירושלים תשל"ח, עמ' פז-צ. הספר נפתח כך: "הדין ספרי תאגי דאסיק עלי הכהן מן י"ב אבנים שהקים יהושע בגלגל (!) ומסרו לשמואל ושמואל מסרו לפלטי בן ליש".

הסברים חליפיים: האחד – היו אלה אבנים גדולות מאד ואפשר היה לכתוב עליהן כל כך הרבה.⁸ בהסברו השני ויתר הרמב"ן על הסבר רציונאלי ואמר שהיה כאן מעשי נסים (בדומה למפורש בתוספתא ורמוז במשנה).

במאה ה-14 נכתבו עוד שני פירושים לעניין זה. הפילוסוף ר' יוסף קספי סבר שכתבו על האבנים את "עשרת הדברות כי הם סוג כולל לכל התורה, וזה אמרו 'כל', כלומר כלל".⁹ ור' אהרון אבו אלרבי (חכם יליד סיציליה מהמחצית השנייה של המאה ה-14), כתב פירוש דומה: "את כל דברי התורה – רוצה לומר עקרי התורה, והם המצוות בזכר לבד, כי כל הדברי לא יכילו אלף אבנים. והאומר על דרך נס – פתי, ובל ידע מה".¹⁰ אם כן, 'עיקרי התורה' ולא דווקא עשרת הדברות נכתבו על האבנים.

במאה ה-19 נכתבו שני פירושים (לפחות) בעניין הכתיבה על האבנים שביהושע ח'. החכם ר' יצחק בער לווינון (ריב"ל), כתב:

ואם ישאלני השואל, הלא יהושע כתב על האבנים את משנה התורה, הרי שהיה בגלוי לכל, וכמו שצוה משה בתורה לכתוב כל התורה (דב' כז)? כבר ביארו קדמונינו שלא כתבו רק כמה מצוות, והברכות והקללות, ופרשת האזינו.¹¹

לטענת ריב"ל כי "כבר ביארו קדמונינו" אין אחיזה במציאות, ופירושו אינו מנומק. והנה כיוצא בזה כתב גם חכם איטלקי ששמו ר' משה יצחק אשכנזי בפירושו על יהושע ח:לב:

את משנה תורת משה – העיקרים שעליהם סובב משנה תורת משה, הוא ספר דברים, והם הארורים שבפרשת כי תבא שהם יסודי המוסר, ומיד כשבאו לארץ חקקו את ברייתם על אבן לעשות הפך ממשפטי הכנענים העושים כל אלה.¹²

כלומר הכתיבה על האבנים כללה את ה'ארורים' בלבד (דב' כז:טו-כו), לפי שהם נחשבו 'יסודי המוסר', והסיבה לכתיבתם על האבנים הייתה להדגיש את השוני שבין בני ישראל לכנענים היושבים בארץ.

עד כאן יותר מעשרה פירושים שניתנו לשאלה מה בדיוק נכתב על האבנים בהר עיבל. נראה שהתחבטות המפרשים נבעה מהפער הגדול בין הגישה המרחיבה (הנתמכת, כביכול במקרא גופו) ובין האפשרות הטכנית של כתיבה על אבנים. אי הבהירות שראשיתה במקרא גופו מתגלה באופני הפירוש, ומעשה נסים בכלל זה. אם הנס הוא קבלה, נקבל, אך אם לדין, יש תשובה, וכך ייעשה להלן.

ב. הנימוקים לפירוש המוצע

הצד השווה שבפירושים המגוונים הוא שרובם הובאו ללא נימוק. כל אחד מהם, גם הקרובים, נטה לכיוון אחר, ורק מקצת מן המפרשים נימקו את דחיית הפירושים המרחיבים בחוסר האפשרות המעשית של הכתיבה. כוונת הדברים מעתה היא להציע נימוקים עבור אחד מהפירושים שהובאו לעיל לשאלת הכתיבה בהר עיבל, כתיבה שלא תעמוד בנס מזה, ותוסבר על ידי המקראות מזה.

כוונת הדברים להלן היא לתמוך בפירוש האחרון ולהראות שכתובת "כל דברי התורה הזאת" שבדברים כ"ז אמורה ב'ארורים' הסמוכים לאותה פרשה, ובהם בלבד. פירוש זה נסמך על אחד מעקרונות הכתיבה בעת העתיקה, כפי שהם גלויים במקרא: העברת המסורת בשני אמצעים (=מדיומים), בעל-פה ובכתב, כאשר הכתיבה מייצגת את הנאמר על-פה, והאמירה על-פה מייצגת את הכתוב.

בעת העתיקה שימשה הכתיבה בין השאר לשימור והקפאת הדברים הנאמרים. למשל, כתוב בשמואל: "וַיִּדְבֹר שְׁמוּאֵל אֶל-הָעָם אֶת מִשְׁפַּט הַמִּלְכָּה וַיִּכְתֹּב בְּסֵפֶר וַיִּנַּח לְפָנָי ה' (שמו"א י:כה). היינו, שמואל כתב בספר את הדברים שאמר אל העם, והרוצה לדעת מה נאמר, יוכל לקרוא

⁸ בדרך דומה פירש ר' לוי בן גרשון (פירוש רלב"ג על התורה, ד"צ ונציה תש"ד), רלח ע"ג: "ולזה הוצרכו להיות גדולות מאד, כדי שלא יהיה הכתב דקה מאד, שנאמר באר היטב".

⁹ יוסף אבן קספי, משנה כסף, קראקא תרס"ו, עמ' 302.

¹⁰ לקוח מתוך: J. Perles, "Ahron ben Gerson Aboulrabi", REJ 21 (1890), pp. 256-269. עוד על חכם זה ראו במאמרו המאלף של אריק לביא בספקולום, 81 (2006), עמ' 754-795.

¹¹ יצחק בער לווינון, באר יצחק, ורשה תר"ס, עמ' 153.

¹² מ"י אשכנזי, הואיל משה, גוריצייה תר"ל, עמ' 15; ש' ברנפלד, "בחינת היהדות", העתיד, א (תרפ"ג), עמ' 5-46.

בכתוב. צמידות זו שבין ההוראות לומר בע"פ ובין ההוראות לכתוב מופיעה במקרא יותר מעשר פעמים, והיא משקפת יפה את השימוש בכתובה בעת העתיקה.¹³

כיוצא בזה כתוב בשמות (כד:ג-ד): "וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם אֶת כָּל-דִּבְרֵי ה'... וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֶת כָּל-דִּבְרֵי ה'". הרי כאן כפל-הוראות בעל-פה ובכתב, כעין אישור לדברים. יתרה מזאת, בשמות לד: כז כתוב: "כָּתַב-לְךָ אֶת-הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה כִּי עַל-פִּי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה פָּרַתִּי אֶתְךָ בְּרִית וְאֶת-יִשְׂרָאֵל". כדרך עשיית חוזה היום, כך נעשה הדבר גם לפני אלפי שנים: תחילה מושג סיכום על-פה, וסיכום זה מועלה על הכתב בעת כריתת החוזה או הברית. בדרך זו של העברה כפולה של הדברים נכתבו למשמרת לא רק דברי ה' או בריתות (עם ה'), כי אם גם ספרים וקינוות,¹⁴ וככלל ניתן לראות בשיטה זו את אחד המאפיינים העיקריים של הכתיבה בעת העתיקה.

נימוק נוסף לפירוש הנבחר: בכל קללה כתוב נוסח קבוע: "ואמר כל העם אמן". כלומר ראשי הטקס, הלוויים, מקללים, והעם עונה אמן בדומה למנהג החזנים עד היום, כגון שהחזן מברך והציבור עונה אחריו 'אמן'. לאמור, מן הפרשה עולה בבירור שהקללות נאמרו על-פה, ודומה שמכאן אפשר ללמוד על מעשה הכתב. הואיל והאמירה על-פה כללה קללות, כי אז מובן שהכתיבה התייחסה לאותן קללות, ואליהן בלבד.

עוד מסתבר מפרטי הטקס שהקללות נאמרו "קול רם", היינו שבוצעו בפני הציבור, ואילו הברכות לא בוצעו בדרך זו. ראייה שהקללות היו עיקר בעוד הברכות טפלות, ניתן לראות בכך שהקללות מנוסחות בקצרה ובקפידה (אף כי יש חריגים), בעוד שהברכות מנוסחות בהרחבה וללא מבנה ספרותי אחיד המאפיין את הקללות. אמור מעתה, אמירתן של הקללות בע"פ ובקול רם, ניסוחן האחיד (שלא כברכות), והנוהג העתיק לכתוב את שנאמר על-פה, מלמדים שעל האבנים נכתבו הקללות, והן בלבד. תוכן 'מצמצם' זה מוצא את תימוכו גם ב'ארור' האחרון, שבו כתוב "אַרְוֹר אֲשֶׁר לֹא-יִקָּים אֶת-דִּבְרֵי הַתּוֹרָה-הַזֹּאת לַעֲשׂוֹת אוֹתָם" (כז:כו). כלומר קללה זו היא מסגרת הסיום של חטיבת הקללות, והמילים "התורה הזאת" נראות כמכוונות לכל הקללות שקדמו לאמירת החיתום: "דברי התורה הזאת" - היינו, הדברים הנאמרים על-פה. לאור האמור לעיל יש לפרש את הציווי "וכתבת על האבנים את כל דברי התורה הזאת באר היטב", שבהר עיבל כתבו על האבנים את אותה "תורה" שאמרו על-פה, היינו ה'ארורים'.¹⁵

אם העיון הטקסטואלי-תרבותי אינו מספק, יש לבחון את ההיבט הפונקציונאלי של הטקס. כלומר, אי אפשר לפרש את "דברי התורה הזאת" כמכוונים לכל התורה, שכן מדובר במעמד ציבורי, ואין מקום בטקס כזה שהכול יעמדו בדממה ויחכו עד אשר יכתוב הסופר את כל התורה, עניין האורך שבועות רבים. ברור שכדי שהטקס יהיה מעשי ורב-רושם, ראוי היה לצמצם מאוד את זמן הכתיבה על מנת שלא יאבד הציבור המשתתף את הריכוז הנדרש בכל טקס ציבורי, ובטקס דתי של כריתת ברית על אחת כמה וכמה.

במיוחד אמורים הדברים בהשוואה למעמד שבו שמעו ישראל את עשרת הדיברות, מעמד הדומה עד למאוד למעמד אמירת ה'ארורים'. גם בדברות נאמר: "כל הדברים האלה" (שמ' כ:א) כפי שכתוב כאן: "את כל דברי התורה הזאת". לאמור, המלה 'כל' המקדימה את עשרת הדברות אינה יכולה להתפרש אלא בהקשר המצומצם, כשם שהמלים "כל התורה הזאת" צריכות להתפרש על דרך הצמצום: התורה הנאמרת באותה הזדמנות.¹⁶

יש קווים משותפים נוספים בין שני המעמדים: בשניהם מתואר טקס כריתת ברית בין עם ישראל לבין ה'; בשניהם ניכרת מגמה משותפת להביא את חוקי התורה 'בקיצור', בבחינת מעט

¹³ דב' ו:ז-ט, יא:ט-כ, יז:יח-יט, לא:יט; שמ' יג:ט; יז:יד; יהו' ח:לב-לד; יר' לו:ד-ו, ועוד. עיינו עוד: מ' בר-אילן, "ושמו את שמי על בני ישראל (במדבר ו,כז)", HUCA 60 (1989), חלק עברי, עמ' יט-לא.

¹⁴ ראו למשל בדה"ב לה: כה: "וַיִּקְוֶן יִרְמְיָהוּ עַל-יְאֻשָּׁהוּ וַיֹּאמְרוּ כָל-הַשָּׂרִים וְהַשְּׂרוֹת בְּקִינוֹתֵיהֶם עַל-יְאֻשָּׁהוּ עַד-הַיּוֹם וַיִּתְּנוּם לְחֶק עַל-יִשְׂרָאֵל וְהֵנָּם כְּתוּבִים עַל-הַקִּינוֹת".

¹⁵ אחת הסיבות, אם לא העיקרית שבהן, להרחבת כמות הכתיבה על ידי הפרשנים נבעה מהביטוי "באר היטב", שהובן כתרגום (ופירושו). ברם, ככל הנראה, יש לפרשו במשמעות של כתיבה החקוקה היטב באבן (בהתאם לתקבולת בחבקוק ב:ב, והוראת הפועל בעברית של יניי ובארמית שומרנית). ראו א' קור, פיוטי יניי כעדות לעברית של ארץ ישראל תחת השלטון הביזנטי, עבודה לשם קבלת תואר דוקטור לפילוסופיה של אוניברסיטת תל-אביב, תל-אביב תשמ"ח, עמ' 89-91, 207.

¹⁶ מקרה הקרוב לעניין זה הוא "ועתה כתבו לכם את השירה הזאת" (דב' לא:יט), ונחלקו חכמים בפירוש הציווי. רבה (בסנהדרין כא ע"ב), פירש שהכוונה לתורה כולה, ואילו רש"י על אתר פירש שהכוונה לשירת האזינו בלבד. ונראה שיש לפרש את ה"תורה" כאן במשמעות מצמצמת כעין "ואל תטש תורת אמן" (משלי א:ח), שהוראתה מצומצמת לכל הדעות.

המכיל את המרובה. בשניהם ניכרת הלשון המנוסחת בקפידה, נוסח לאפידארי (מצומצם ביותר), אף כי נראה שבמהלך העברת המסורת הכתובה נוספו הרחבות מסוימות.¹⁷ והעיקר, למרות השוני בהדגשי החוקים, הרי ששני קבצי חוקים אלו חופפים במידה לא קטנה: איסור עבודה זרה, כיבוד הורים, גניבה, ניאוף, הטיית-דין, ורצח.

עם זאת, לבד מן השוני הענייני בשני קבצי החוקים, שוני שחלקו גלוי לעין, הרי שיש הבדל גדול באופן הניסוח של החוקים. הכוונה היא לניסוח המשפטי האפודיקטי ה"יבש" של עשרת הדברות, לעומת הניסוח בעל האופי המאגי והרגשני המאפיין את הקללות. המקלל ב'ארור' יותר מאשר רומז על סופו של החוטא, בעוד שרק לשתי דברות צורף איום בעונש ("כי אנכי... אל קנא; כי לא ינקה ה"). ועוד זאת יש להעיר כי החטא מתואר בקללות בניסוח קזואיסטי, בלשון נסתר: "מכה רעהו בסתר", בעוד שעשרת הדברות כתובים בסגנון אפודיקטי, בלשון נוכח: "לא תרצח". כללו של דבר, הדמיון והשוני שבין שני קבצי החוקים, עשרת הדברות מזה, וה'ארורים' מזה מלמדים האחד על השני.

פרופ' בר אילן
המחלקה לתלמוד

הדף מופץ בסיוע קרן הנשיא לתורה ולמדע.

הדף מופיע באינטרנט באתר המידע של אוניברסיטת בר-אילן בכתובת: <http://www.biu.ac.il/JH/Parasha>.
כדי להצטרף לרשימת המנויים בדואר האלקטרוני על דף פרשת השבוע, יש לפנות לכתובת:
listserv@vm.biu.ac.il. אין לכתוב נושא למכתב. יש לכתוב שורה אחת בלבד, בגוף המכתב:
sub parasha-1 firstname lastname כאשר *first-name* ו- *last-name* הינם
השם הפרטי ושם המשפחה של השולח.

¹⁷ ראו: מ' ויינפלד, "עשרת הדיברות - ייחודם ומקומם במסורת ישראל", ב"צ סגל (עורך), עשרת הדיברות בראי הדורות, ירושלים תשמ"ו, עמ' 1-34.